

„Hudba je vyšší zjevem než všechna moudrost a filosofie... Kdo porozumí mé hudbě, nezbytně se vysvobodí z veškeré bídy, s kterou se vláčejí jiní lidé.“

/Bettině, 18107 ^

BEETHOVEN
Konstantin Biebl

*Na mramorovém schodišti Po celý den
Mračí se ležící lev*

*Jen v noci Naježí svou hřívu Plnou
kosmické hudby A cítí, že musí stát
přihrben*

*Zeje mu trochu malá
Ta nebeská klenba na zádech
Že není nekonečná ;
Že i vesmír má své mříže*

(Ze sbírky Bez obav)

Úvod

„ V době, kdy jsem — je tomu čtvrtstoletí - psal svůj neobjemný Život Beethovenův, nepomýšlel jsem na dílo vědecké. Prožíval jsem pohnuté údobí, bohaté bouřemi, jež ničí a jež obnovují. „Život Beethovenův“ je zpěv zraněné duše, zalykající se duše, jež čerpá zas dech, jež se napřimuje a jež děkuje svému Spasiteli. Jsem si vědom, že jsem svého Spasitele obestřel nadpozemským jasem Ale tak tomu je se všemi skutky víry a lásky. A můj Beethoven byl takovým skutkem. “

Tedy čistě iracionální důvody vedli tehdy Romaina Rollanda¹ k napsání své knihy „Život Beethovenův“, jež posloužila jako jeden z pramenů k této mé práci. Tento jeho proslov zde uvádím proto, že mám na věc podobný názor. Moje práce nechce být badatelskou, nemá v úmyslu podat strohá fakta, nemá oživovat mrtvé, zatuchající, ale má podnítit k přemýšlení, k inspiraci. Do Beethovena jsem byla zapálena, ano, žila jsem s ním, *prožívala*, ne jen opisovala. Do kýčovitého rámu jsem vsadila jeho podobiznu a až do úmoru poslouchala jeho Devátou (a znovu a znovu prožívala aristotelskou katarzi). Adorovala jsem ho i proklínala...hledala, srovnávala...snad...abych mu lépe porozuměla. -

Po dopsání jsem nebyla obohacena o pouhé vědomosti (co se Beethovena týče), ale odnesla jsem si hlavně hluboký spirituální zážitek, který mi poskytl život a dík tohoto velikána.

¹ Romain Rolland (1866 -1944) je uznávaným francouzským spisovatelem, dramatikem, novinářem a nositelem Nobelovy ceny za literaturu a rok 1915. Celý život se zabýval uměním a literaturou. Na pařížské Sorboně působil jako profesor hudby. Napsal několik odborných muzikologických prací: Hudebníci minulosti, Hudebníci nedávné doby, Beethoven, Handel atd. Psal také životopisy umělců - z oblastí hudby je to např. Život Beethovenův, z malířství Život Michelangelův. Beletristickou prózu zastupují např. romány Jan Kryštof či Petr a Lucie.

Roll over Beethoven¹

„Byl malý a zavalitý, měl silnou šiji, atletické složení těla. Tvář byla široká, cihlově červená, teprv ke sklonku života nabyla pleť barvy chorobné a žlutavé; projevovalo se to zejména v zimě, když zůstával doma a nevycházel do širé přírody. Čelo bylo mohutné a hrbolaté. Havraní vlasy, nadmíru husté, působící dojmem, jako by je nikdy nebyl pročísl hřeben, trčely kol dokola hlavy, 'hadi kolem hlavy Medeusiny'.² Oči

zhmuly podivuhodnou silou, která jala každého, kdo jej viděl; ale většinou se lidé klamali o jejich barvě. Ježto zářily pomurým leskem v tváři, jež byla temná a tragická, zdálo se jim zpravidla, že jsou černé; nebyly však černé, nýbrž šedomodré. Byly malé a byly velmi hluboko vhróuzeny do hlavy, ve chvílích vášnivého vzplanutí anebo hněvu se náhle rozevřely dokořán a kroužily pak v důlcích, zrcadlice s úžasnou pravdivostí všechny své myšlenky. Často se záhumčivě upíraly k nebi. Nos byl krátký a hranatý, široký, vypadal jako lví čenich. Ústa byla jemná, ale spodní ret se rád předsouval před horní. Přemohutné čelisti byly by mohly rozdrtit každý ořech. Hluboký důlek na bradě, po pravé straně, způsoboval podivnou nesoiměrnost tváře. Jeho úsměv byl laskavý a v rozhovoru měl Beethoven často výraz roztomilý a povzbuzující. Zato však byl jeho smích nepřijemný, prudký a šklebivý, ostatně trval jen krátce - byl to smích člověka, který není zvyklý radosti. Jeho obvyklý výraz byl záhumčivost, 'nevyčísitelný smutek'. Člověk se musí ze všech sil přemáhat, aby se nerozplakal při pohledu na jeho něžné oči a jejich jímavě bolestný výraz'.

Jeho tvář se však proměňovala ve chvílích náhlého vmuknutí, které na něho přicházelo znenadání, i na ulici, a tak, že chodci žasli nad tou podívanou, a stejně u klavíru. Svaly v jeho obličejí zbobtnaly, žily naběhly; divé oči byly teď dvojnásob strašlivé; ústa sebou potrhávala; vypadal jako čaroděj zmáhaný běsy, které přičaroval. Podobal se některé z postav Shakespearových; Julius Benedict o něm řekl: 'Král Lear'."

Tak takový portrét Beethovenův vykreslil slovy Romain Rolland na úvod svého románu „Život Beethovenův". Já jsem si ho nyní propůjčila, abych jím zahájila sáhodlouhé vyprávění o životě velkého Ludwiga van Beethovena.

Evropa na sklonku 18. století prožívala pohnuté chvíle vnitřních sociálních i duševních přerodů. Klíčila nová kultura. Evropa se vzedmula mohutnou vlnou revolucionismu, kterou byla nejdříve „napadena" strnule barokní a rokoková Francie a později i Německo. Jde tedy o dobu, o tzv. mezidobí, kdy na válečném poli spolu bojují dvě historické epochy: racionalismus předchozích let (baroko, klasicismus) a nový kult ducha - romantismus.

nacionalistická doktrína ustupuje vzrušení citovému. Vynořují se ideje spravedlnosti, svobody a lidskosti. Rozbořením Baštily a popravou Ludvíka XVI. tímto největším manifestem a zároveň symptomem doby, Francie popravila odumírající imperialistickou morálku spravedlnost a lidskost. Skoro současně vzházejí na obzoru této velké doby dva hrdinové: Napoleon Bonaparte a Ludvík van Beethoven. První hravě vítězil a podlehl, druhý těžce bojoval a zvítězil. Napoleon byl oslnivým sluncem jen epoše svých dnů, Beethoven však staletím, poněvadž bořil proto, aby mohla pevněji stavět! Jeho dílo je velkým žulovým kvádrem. Je ohromné ve své prosté monumentalitě, je mravně silné ve své hluboké opravdovosti svobodného člověka.

Kořeny Beethovenova rodu sahají až na půdu vlámskou. Předkové Ludvíka Beethovena žili na belgickém venkově v dědinách Rotselaru, Leefdaalu a Berthemu. V polovině 17.

¹ Název skladby anglické hudební skupiny Ibe Beatles (John Lennon, Paul McCartney, George Harrison, Ringo Starr)

² Poznámka malíře Kloebera, který maloval jeho podobiznu kolem roku 1818.

století se objevuje rod Beethovenů v Antverpách. Roku 1732 stanul poprvé člen tohoto rodu na půdě Německa. Byl to Beethovenův děd Ludvík. Přišel do Bonnu jako vokalista a kapelník kurfiřta Maxmiliána Friedric "Byl to dobrý člověk; spořádaný, energický a pracovitý. Byl prý velké, silné postavy a živých, pohyblivých očí. Po ulici chodíval obyčejně v červeném plášti. Kromě jména to byl asi předek, který byl mistrovi nejvíce podobný. Beethovenův otec Jan byl tenorem, rovněž v kurfiřtských službách. Byl prý neinteligentní, hrubec a pijan, bez jakékoli citové jemnosti (i když tuto charakteristiku vyvrací L. Schiedermair v knize „Der junge Beethoven", kde o něm mluví jako o vážném, zcela charakterním muži, který teprve až po smrti své manželky upadl v naprostý alkoholismus). On byl ten, kdo zavinil pozdější morální a hmotný úpadek celé rodiny. Beethovenova matka, Marie Magdalena Kewerichová, pracovala před sňatkem jako služka, byla to dcera kuchaře a ze svého prvního manželství byla vdovou po komorníkovi. Šlo o prostou trpící bytost, zakřiknutou, vždy vážnou, bez úsměvu, mlčky nesoucí kříž rodinného utrpení. Z tohoto manželství vzešlo šest dětí, ale jen tři zůstaly na živu: Ludwig, Karl Kašpar a Nikolaus Johann.

Ludvík van Beethoven se narodil 16. prosince roku 1770 v chudičském podkroví starého sešlého domu v Bonnu. Jeho dětství bylo trudné, zahořklé a příliš vážné, od samého začátku se mu život jevil jako truchlivý a surový boj. Jeho otec, lačný peněz, chtěl těžit z jeho hudebních vloh a vystavovat jej na

odiv jako zázračné dítě. Druhý Mozart? Svým talentem možná ano...ale za jakou cenu. Ani v nejmenším se mu nedostávalo tolik něhy, kterou byl tehdy obklopen Mozart - naopak. Otec ho přikovával na celé hodiny ke klavíru nebo jej zavřel s houslemi a mořil ho ustavičným cvičením. Dalo by se považovat za zázrak, že ho otec svým násilím navždy od umění hudby neodradil. Později začal sám hodně cvičit na klavír; často hrával pozdě do noci své vlastní fantasie. Malý Beethoven, vyrůstající v dusné atmosféře neútěšného rodinného života, nikdy nepoznal tichých radostí dětí. Byl uzavřený a vytvořil si již v nejtěšším dětství svůj zcela zvláštní citový svět. Jeho tvář měla v sobě cosi nedětsky vyspělého. Bylo mu jedenáct let, když se stal členem divadelního orchestru; bylo mu třináct, když se stal varhaníkem. V sedmnácti letech se Ludwig odebral do Vídně. Představil se Mozartovi a bral u něj hodiny, na které přes všechnu vůli mistrovi nezbývalo mnoho času. Mladý nadějný Beethoven se ovšem brzy musel vrátit zpět do Bonnu. Jeho starostlivá matka neunesla manželovo pití i rodinné živoření a umírala na tuberkulózu Roku 1787 tedy ztratil matku, kterou vroucně miloval a která mu byla útěchou - „byla ke mně tak hodná, byla mou nejlepší přítelkyní“ říká. Jako sedmnáctiletý se stal hlavou rodiny a připadla mu péče o výchovu jeho dvou bratrů. Zažíval neskutečnou potupu, že musel kurfiřta žádat, aby jeho nezpůsobivého, věčně nalitého otce, vzal do výslužby. Otcovo výslužné bylo vypláceno synu, aby je otec nepromarnil. Již tehdy, jako mladý hoch, projevil Beethoven úžasnou mravní sílu jistého charakteru, mužnost, pevnost a rozhodnost. Působil tehdy v orchestru, vyučoval hudbě a velmi málo komponoval.

Ovšem vedle útrap, jež malý Ludvík zakoušel, prožíval mohutné dojmy z přírodních krás svého rodného kraje. „Požehnané Porýní s hebkými koberci lučin, štihlými topoly, keři širokými rozhledy po Sedmihoří a klidný jak rozradostněné přírody, způsobovaly mu chvíle uklidnění a rozptýlení a z chmur, které těžce tkvěly na jeho zahořklém dětství. Proto představa přírod v jeho pozdějších letech má v sobě cosi uklidňujícího; září ní klidná, požehnaná pohoda duševní vzpomeňme jen na jeho „Pastorální symfonii“. Tedy: již dětská léta jsou pro Beethoven důležitým článkem jeho uměleckého růstu.

Ve věku dvanácti let se jeho velkým učitelem, přítelem i rádcem stal bonnský varhaník Christian Gottlob Neefe. Tento svobodomyšlný protestant v něm silně podporoval touhu po umělecké a tvůrčí svobodě, což se neslučovalo s poddanskou poslušností svým mecenášům. „Neefe byl mužem hluboce mravním a umělecky inteligentním, což nemálo působilo na citlivou duši Ludvíkovu. Jako skladatel vynikal značným nadáním, jemným citem a vkusem, ale jeho skladby neměly síly, lesku a posvěcení geniova“ Ovšem naučil mladého Beethovena harmonii a číslovanému basu, předmětům, které ještě tehdy neznal. Beethoven záhy hrál J.S. Bacha, Haydna a Mozarta. V nelehkých chvílích dospívání byl mladému Beethovenovi útočištěm byt vdovy po bonnském archiváři a dvorním radovi Emanuelu Josefu Breuningovi, která k němu byla velmi laskavá a chápavá. V jejím domě nacházel přátele, vyučoval hře na klavír její děti a později se i scházel se vzdělanou a uměnímilovnou mladou bonnskou společností. „Sem do oázy klidu se utíkal ze svého deprimujícího rodinného života a také objevoval a napravoval své nedostatky ve vzdělání a společenském chování“ Roztomilá „Lorinka“, Eleonora Breuningová (o dva roky mladší než on) byla družkou jeho dětských let. On jí prý učil hudbě, ona ho uváděla do umění básnického. Provdala se za Beethovenova dobrého přítele doktora Wegelera a o jejich **dlouholetém** společném přátelství svědčí jejich dopisy.

Ovzduší Breuningová domu působí blahodárně na duševní rozvoj Beethovenův. Zde se scházela vybraná společnost vědců a umělců, Beethoven dokonce navštěvoval přednášky na bonnské filosofické fakultě. Poznává klasickou literaturu - Platona, Homéra, Ovidia atd., přichází též do styku s Kantovým dílem a poznává jeho kategorický imperativ, který nemálo oplodnil hloubku jeho mravní síly. oplodnil hloubku jeho mravní síly. Již v této době Beethoven komponuje (např. *Preludium f-moll a dvě preludia, čtyřruční variace C-dur na thema harböte Waldsteina* atd.) V těchto skladbách nalezneme nejen vliv Haydnův, Mozartův a francouzské opery.

Do Vídně se mladý Ludwig po vyřešení rodinné situace vrátil až v roce 1792 již po Mozartově smrti. Přišel sem v době, kdy Evropa byla zachváčena požárem revoluce. Zde se v něm poprvé projevuje cit mladého republikána. Studoval u Haydna, Salieriho (u něhož vzniká jeho árie *Ah, perfido!*) a dalších věhlasných umělců soudobé Vídně. Všechny je překonaLZ počátku se nechal podporovat hudebně vzdělanou vídeňskou šlechtou, jako byli Lichnovští, Lobkovicové, Kinských a Esterházyové, ale již od počátku mu bylo prokazování jakékoli milosti nemilé a zoufale toužil po nezávislosti. Neuznával šlechtu, která ve svém životě dokázala jedinou věc - „uměla se vhodně narodit“. Ve Vídni záhy získal mladý Beethoven značnou popularitu. Byl znám jako znamenitý pianista. Jeho klavírní hra se vyznačovala hlubokou přednesovou oduševnělostí. Skvěle hrál Bachova preludia, fugy a

„Správně laděný klavír Jeho invence ve volné fantasii klavírní byla ohromující. „Beethovenova hra měla vždy v sobě cosi improvisujícího; korektnost a soustavné cvičení ustupovaly vášnivě citovosti a básnickému elánu“ V letech 1796 až 1800 započala u Beethovena hluchota - toto věčné utrpení vstoupilo do jeho dveří a už jej nikdy neopustilo. Lze říci, že téměř všechno Beethovenovo životní dílo pochází od Beethovena ohluchlého. Nahluchlost vzrůstala, aniž se zní kdy stala hluchota úplná. Hluboké zvuky vnímal Beethoven lépe než vysoké. V posledních letech používal prý dřevěné tyčky, jejíž jeden konec byl vložen do klavíru, kdežto druhý konec bral mezi zuby. Používal tohoto zvukového můstku, aby slyšel při komponování. Také používal různá dobová naslouchadla. (V Beethovenově museu v Bonnu jsou uložena sluchátka, která kolem roku 1814 zhotovil pro Beethovena akustik Malzel). Ve dne i v noci mu hučelo v uších, trpěl sluchovými halucinacemi; krutě ho týraly střevní bolesti. Jeho sluch postupně ochaboval. Po několik let se s tím nesvěděl živé duši, ani svým nejdražším přátelům; vyhýbal se lidem, aby jeho neduh nebyl zpozorován; tajil se s tím strašným tajemstvím. Styděl se za svou hluchotu. Ve svém dopise příteli píše: „Nemohu říci lidem: jsem hluchý. Kdybych měl nějaký jiný obor, ještě by to ušlo; ale v mém oboru je to strašný stav!“¹

Viz. o Beethovenově hluchotě: C.G.Kunn, Wiener medizinische Wochenschrift, únor-březen 1892; - Wilibald Nagel, Die Musik, březen 1902; - Dr Klotz-Forest, Chronique médicale, 15. května 1905; - Theodor voň Friimnel, Der Merker, červenec 1912. - Doktor Leo Jacobsohn, šéflékař městské nemocnice v Moabit-Betíně, uveřejnil v časopise Deutsche medizinische Wochenschrift (1910, Sonderabdruck č. 27) pozoruhodný článek: Ludwig v. Beethovens Gehörleiden, v němž dokazuje, že choroba byla původu syfilitického. Studium doktora

Tento tragický smutek se projevuje v některých výtvorech tohoto údobí, v *Patetické sonátě*, op. 13 (1799), hlavně v *Largu* třetí klavírní sonáty, op. 10 (1798), kde slyšíme „tíživý smutek jeho rozervaného nitra“. Zvláštní je, že se nezračí všude, že ještě tolik děl, smavý septet (1800), čirá *První symfonie* (C dur, 1800) září mladistvou bezstarostností. „Beethovenův bol se ovšem neláme v křehkou sentimentalitu, ba naopak roste v titánskou sílu drtící tragedie, jak o tom svědčí úchvatné *Grave Sonáty pathetické*, op. 13. z r. 1799“. Zde před námi stojí již burácející Beethoven pozdější „Eroiky“, ač v *Rondu* se ještě ozývá vliv Mozartův. Beethoven se však záhy hrdě povznesl z tohoto bolného smutku a tragické vášně ke klidné, jasné pohodě v následujících *dvou sonátách*, op. 14 (E, G). Ale to bylo jen chvilkové uklidnění šťvaného nitra mistrova; démon utrpení číhal skrytě, aby tím mocněji se vrhl na rozbolavěné srdce velkého člověka...

„Tisíckrát polykající štěstí, polkli jsme jen smrt.“ F. Halas Tisíckrát shořel v mukách, tisíckrát povstal z popela jako bájný Fénix...tisíckrát byl ukřižován nelidským utrpením a tisíckrát vstal z mrtvých... aby tu byl věčně.

Je-li přítomnost příliš krutá, duše má tendence utíkat jinam. V Beethovenově případě byla útočištěm minulost. Protože byl ve Vídni sám a nešťasten, utíkal do svých vzpomínek na rodný kraj. Thema z *Andante con variazioni* v *Septetu* je porýnská píseň. *Symfonie v C dur* je rovněž výplod Rýna, je to veselá, toužebná báseň jinocha, který se usmívá na své sny.

K jeho tělesným útrapám se přidaly i útrapy duševní, ano, šlo o lásku. Beethoven byl vlastně pořád na smrt zamilován, pořád snil o štěstí, jež pak ihned zklamalo a zanechalo hořké útrapy. „V tomto střídání lásky a hrdého vzepření je třeba hledat nejvydatnější zdroj Beethovenovy inspirace až do věku, kdy se žárnost jeho letory utiňuje vzádušnou odevzdaností. Roku 1801 byla podle všeho předmětem jeho milostného vzplanutí koketní, dětinská a sobecká Giulietta Guicciardiová, které dal nesmrtelnost věnováním slavné sonáty op. 27, zvané Sonátou měsíčního svitu, *Monescheinsonate* (1802) (zde nejlépe poznáváme Beethovena - básníka). Takové věci pustoší duši. Tohle byl/Beethovenově životě jediný okamžik, kdy skoro podlehl. Prožil zoufalou krizi, o které nás zpravuje dopis, psaný jeho bratrům Karlovi a Janovi, tak zvaná *Závěť heiligenstadtská* („I povznesená mysl, jež často plnila mou duši v krásných letních dnech, je ta tam. Ó Prozířetelnosti, dopřej mi, aby se mi alespoň jednou zjevil den čisté radosti (...) Ó, kdybych byl zbaven té nemoci, objal bych celický svět! O). Tehdy měl nebohý Beethoven velice blízko k sebevraždě, přesto že pak žil ještě celých pětadvacet let.

Nastává doba, kdy revoluce dospěla také do Vídně. Beethoven jí byl nadšen. „Miloval republikánské zásady. Byl přívržencem neomezené svobody a národní nezávislosti.“ Právě v duchu revoluce je kována

jeho obrovská „*Symhponia eroica*“. Titulní list prvního autografii byl s podtitulem „Buonaparte“. Beethoven ji totiž věnoval prvnímu konsulovi francouzské republiky Bonapartovi. Traduje se však, že když se dozvěděl o Napoleonově korunovaci na císaře, v návalu zlosti zvolal: Není také ničím jiným než obyčejným člověkem! Beethovena pobouřilo to, že se Bonaparte „postavil výše než ostatní, aby se stal tyranem“. Pak prý vzal titulní list a roztrhal jej. Nový nadpis již neměl podtitulu. *Eroika* je hrdinskou symfonií, složenou k oslavě památky Velkého Člověka, je velkým epickým (čtyřvětým) dílem, velkou, hudební Iliadou.

Dalším dílem, vzešlým z revoluce je tzv. *Appassionata*. Tato sonáta, jež nese pečeť vyzrálé umělecké individuality, byla inspirována Shakespearovou Bouří a Beethoven ji

Maragea ukáže, že Beethovenova vypjatá mozková soustředěnost a přetíženosť způsobovaly návaly krve do vnítrního ucha a studiových center. (Beethoven, *Les grandes époques créatrices*, 1928).

považoval za své největší sonátové dílo. Bismarc o ní řekl: „Kdybych ji slyšel často, byl bych vždy statečný“.

"iSi^V^1.1

BEETHOVENOVA APPASSIONATA

František Branislav

Mrak smýkácn na klaviaturu.

Noc. Nikde ani kapky hvězd.

Noc v roce osmnáct set šest,

kdy všechna mračna byla vzhůru.

Podzimní stromy skoro naze

ztroskotávaly o říjen. A možná tečka

tich jen tenkrát zabránila zkáze.

Bral liják črtu chmurných rysů,

tmách zámek poblíž Opavy.

Žal vyvolat chtěl z oktávy,

z Beethovenova rukopisu.

v

- Co liják tehdy připisoval

k té nejslavnější sonátě -

poznovu ptáš se dojatě.

Stý smutek vichrem srdce provál

Je přichystána k naslouchání

sonáta, kterou prošla noc, zoufalý

výkřik o pomoc, než půlnoc přešla

do svítání.

(Ze sbírky Divertimento a kantiléna)

Dosavadní Beethovenova tvorba měla převážně ráz instrumentální. Teprve nyní mistr obrací svou pozornost k dramatické tvorbě. 20. listopadu, roku 1805 bylo možno shlédnout premiéru Beethovenova *Fidelia*. „Zde si Beethoven vytvořil typ ženy, o jaké snil. Je to mravně čistá, hrdá Leonora, jejíž poměr k muži je plný vroucí něhy, jež tiší a uzdravuje jeho chorou, trpící duši. C.Jp/ife/io je po stránce formální singspielem, ale singspielová komika prvního jednání ustupuje zde přísné citové vážnosti, jež není prosta psychické hloubky. Ač nedovedl Beethoven plně dramaticky zvládnout celé dílo, přece *Fidelio* patří v dějinách německé opery k pozoruhodným skladbám, jež tvoří most mezi klasickou operou Mozartovou a romantickou operou Weberovou.

Beethoven náhle přerušuje práci na symfonii *c moll* a píše jedním vrhem, bez obvyklých náčrtů, *Čtvrtou symfonii*. Celým dílem zní útěšná, radostná nálada člověka, jenž „po prudkých bouřích života stanul

v plném slunečním jasu klidných dnů" Tehdy se tomuto umělci náhle zjevilo štěstí. Zamiloval se. A také zasnoubil - se svojí začkou Terezou zBrunswicku. Jakousi smířlivostí a útěšností tedy není prodchnuta jenom jeho tvorba, ale změnilo se též chování a způsob života. „Najednou je pln chuti do života, živý, radostný, duchaplný, dvorný ve společenském styku (...).“

Ovšem tento hluboký mír nemohl mít dlouhého trvání. Roku 1810 došlo k rozchodu - snad to Beethoven zapříčinil svou „prudkostí, churavostí a nerudností“, jimiž způsoboval utrpení své milované. Roku 1812 napsal svůj proslulý trojdílný dopis „nesmrtelné milence“. Jako temný stín do plného slunce" vpadá tragická symfonie *c - moll*. Beethoven ji nazval *Osudovou symfonií*, jež je proslavena svou zdrcující tragikou. „Po spokojeném jasu předešlé symfonie znovu vzplane toto dílo mocným pathosem subjektivní vášně a strhující bouří nitra.“ C Současně s *Osudovou symfonií* vyšla v dubnu r. 1809 *Pastorální symfonie*. V této symfonické básni se setkáváme s Beethovenovou přírodou, již tolik miloval, s přírodou „bez temného 'chiaro-scura' romantických scénérií, ale plnou rousseauovské ztišující pohody;

Roku 1812 se Beethoven setkává v českých lázních, vTeplicích s německým romantickým básníkem Goethem. „Porozuměli si nevalně. Beethoven se vášnivě obdivoval Goethovu geniu, ale jeho povaha byla příliš nezávislá a prudká, aby se mohla přizpůsobit povaze Goethově a nedotýkala se jí nelibě. Cifistorka, která popisuje to, jak na společné procházce Goethe a Beethoven potkají císařskou rodinu, přičemž podlézavý Goethe se klaní na pozdrav až k zemi, hrdý Beethoven „si vtiskl klobouk do čela, zapjal kabát a prošel se založenými rukama nejhustším houfem (a nechal se tedy pozdravit jako první)“, je tak známá, že se o ní ve své *Nesmrtelnosti* zmiňuje i Milan Kundera. V tom tedy spočívá diametrální rozkol těchto dvou velikánů - aristokratického Goetha a republikánského Beethovena - které ovšem jistý čas spojovala jediná žena - Bertina voň Arnim. Mezi Beethovenem a touto ženou se vyvinul spíše umělecký - literární poměr; ona jej seznamovala s plody mladé německé romantické poezie a s Goethem. A poslední věc, kterou bych zmínila v rámci vztahu JBeethoven-Goethe" je, že Beethoven napsal scénickou hudbu ke Goethovu *Egmontovi* a později - roku 1815 -zhudební Goethovu báseň *Meeresstille und gluckliche Fahrt*. Dokonce také v pozdních letech svého života zamýšlel „poprat se" s *Fausiem*.

Z této doby pochází také *Sedmá („Vítězná")* a *Osmá symfonie*, obě napsané za málo měsíců v Teplicích roku 1812. První z nich je „orgie rytmu“, druhá je „symfonie humoru“. V těchto dílech se Beethoven projevil s „takovou přirozeností jako snad nikde jinde, s největší nespoutaností. Zde je to vytřzení radosti a divého nadšení, ty nenadálé protiklady, ty matoucí a velkolepé bleskové nápady, ty titánské výbuchy, jež děsily Goetha a Zeltera² a jež vedly k tomu, že se v severním Německu říkalo, že symfonie *A dur* je výtvozem opilce. „Jsem Bakchus“ řekl sám o sobě. Ano, toto dílo pochází od člověka zpitého, ale zpitého silou a geniem. Nikde již se neshledáme s takovou nespoutaností a svobodnou silou jako v symfonii *A dur*. Je to šílené hření nadlidkými energiemi, bez cíle, jen pro potěchu, potěšení řeky, jež vystoupí z břehů a zaplaví kraj.“

Roku 1814 byl Beethoven na vrcholu své slávy. Na Vídeňském kongresu se k němu chovali jako k „proslulé evropské veličině“.

Roku 1813 napsal Beethoven *válečnou symfonii „Vítězství Wellingtonovo“*, roku 1814 válečný sbor „*Obrození Německa!*“. Téhož roku dirigoval svoji kantátu *Slavný okamžik* a když spojenci dobyli Paříž, složil roku 1815 sbor *Je dokonáno!*.

Roku 1814 se Beethoven loučí s veřejností jako klavírista, kdy naposledy vystoupil na koncertě v Prátru. „Byl to smutný pohled na téměř ohluchlého mistra.“ C ^

Vídeň změnila svůj poměr k Beethovenovi po kongresu r. 1814. „Silná invaze italské hudební kultury, zvláště oper Rossiniho, náhle odvrátila přízeň vídeňského publika od Beethovena.“ ^Beethovenovi umírá jeden přítel za druhým a roku 1815 přichází o život jeho bratr Karel. Po něm mu zůstal „na krku“ jeho zhýralý synovec Jan, který jen

¹ Postmoderní český prozaik, dramatik, esejista, básník a překladatel

² Goethův dopis Zelterovi z 2. září 1812. - Zelter Goethovi 14.

šestapadesátiletému Beethovenovi ztrpčoval život. Poslední kapkou byl jeho pokus o sebevraždu. Tehdy si Beethoven poznamenal do zápisníku: „Nemám přátel a jsem na světě sám.“ Roční důchod 4000 zlatých mu nebyl správně vyplácen a v krátké době ustal nadobro. Beethovenovi nastaly doby dlouhých,

nechutných procesů, jež mu ztrpčovaly poslední léta jeho celkem trudného života. V té době byl již úplně hluchý. Od podzimu roku 1815 se stýká s lidmi jen písemně.

V květnu r. 1818 odchází Beethoven na letní pobyt do Módlingu, kde „krása přírodní poněkud uklidnila zraněné srdce mistrovo' Ozde uprostřed přírody se rodí největší díla pozdního Beethovena.

Roku 1823 dokončil Beethoven svoji náboženskou zpověď, své náboženské krédo -*slavnostní mši D - dur*. Ač Beethoven nikdy ve svém životě mnoho o Bohu ani o svém poměru k náboženství nemluvil, je jisté, že „cit náboženský byl téměř jedinou podstatnou složkou jeho mravnosti,³ Tento jeho cit neměl nic společného s pozlátkem církve; nýbrž byl spjat s krásami přírodními. „Církevnímu mysticismu byl duch Beethovenův vzdálen. Hluboký obdiv k lidskému utrpení Kristovu usměřňoval Beethovenův poměr k Bohu." A jeho „poměr k Bohu" byl „tak opravdový a tak velký jako jeho poměr k přírodě a umění". O této mohutnosti náboženského citu mluví *Missa solemnis*.

V té době začal Beethoven tělesně chřadnout - kromě hluchoty jej navštívila plicní choroba a revma a k tomu všemu se ještě později přidružila žloutenka a prudký zánět spojivek.

A v této těžké době - jako by Beethoven vypjal všechny své poslední síly - vzniká poslední a vrcholné dílo - Beethovenova *Devátá symfonie*. „Jen tvůrce tak smělý a k uznání současnosti lhostejný se mohl ve své *Deváté symfonii* obrátit k příštímu lidstvu. Symfonie účtuje s celým současným světem a vidí, že vše kolem je špatné, ponižující a zhoubné. Ale pryč s nářky těmi, říkají slova Schillerovy ódy, již symfonie končí: je třeba se dopracovat k radosti a k lidskému smíření - tak vznikne na planetě pomyslný ráj. Je to v rukou a v možnostech lidí. Pojďte v mnou náruč, milióny, volá vzrušený básník a skladatel, blíží se chvíle vašeho osvobození. Konec válek, konec zla, konec porob, konec útlaku! Jaká vize budoucího světa a jak umělecky drtivým způsobem vyjádřená! Tento apel na lidstvo předběhl vývoj, vyřkl důležité slovo a vyřkl je velkolepě. Nelze je neslyšet a nelze jít kolem něho bez povšimnutí. Je to zásluha hudby, neboť žádné jiné umění nemohlo tak učinit v podobě do té míry monumentální.“ přesto sklidil Beethoven za své největší životní dílo zpočátku nevděk.

Na sklonku svého života se vrací mistr k intimní formě komorní skladby a jí „svěřuje trudy svého stáří". Tyto jeho pozdní skladby mají rys silné subjektivity, tím se stávají málo přístupnými široké veřejnosti.

26. března (v pět hodin odpoledne) roku 1827 Beethoven naposledy vydechl. Zemřel za „prudké jarní bouře", jež bývá považována za analogii k jeho životu.

Beethoven u nás

v

České země i Slovensko byly odjakživa přitažlivým cílem umělců. Ani v případě Beethovena tomu nebylo jinak. Vztahy Ludwiga van Beethovena k českým zemím a ke Slovensku i k české hudební kultuře vůbec se projeví nejen v jeho stycích s hudebníky a šlechtou českého původu ve Vídni, ale především přímými zájezdy skladatele do Prahy, do proslulých českých lázní a na zámky na Moravě i na Slovensku, kde býval Beethoven hostem šlechtických rodin a svých oddaných ctitelů. Tyto návštěvy významně zasáhly do umělcova života i tvorby, protože skladatel zde nacházel nové inspirační zdroje pro svá díla a mnohé skladby na této půdě definitivně také dokončil.

V době, kdy probíhal životní a umělecký zápas Beethovenova génia, byly totiž české země důležitým střediskem evropského hudebního dění. Tato situace vyplynula z našeho staletého hudebního vývoje, ale i z výjimečného teritoriálního postavení.

První pobyt Ludwiga van Beethovena v Praze neobjasnily dosud prameny ani dlouholeté výzkumy a spory hudebních historiků, nicméně se předpokládá, že se mladý Beethoven ocitl v Praze poprvé v roce 1795 nebo 1796. Prožil zde Vánoce a koncertoval na akademii. Hned v únoru následujícího roku zavítal Beethoven do Prahy k delšímu pobytu, kde byl, jak se jeví z jeho dopisu bratrovi, velice spokojen. Tehdy setrval v Praze deset týdnů a získal si zde mnoho přátel a příznivců. Bydlel tehdy v paláci „U zlatého jednorožce" na Malé Straně, v Lázeňské ulici čp. 258, kde je dnes umístěna Spanielova pamětní deska.

Další Beethovenův pobyt v Praze se uskutečnil na sklonku září nebo počátkem října 1798. Tehdy vystoupil v Praze jako pianista naposled, aby přednesl svá vlastní klavírní díla. Více podrobností se nedochovalo.

Další čtyři skladatelovy návštěvy v Praze, z nichž jedna je nedoložená, platily jen letmé návštěvě přátel nebo úřednímu jednání. Tyto pobyty uskutečnil Beethoven při cestách do severozápadních lázní nebo přerušením lázeňského pobytu, když se léčil v Teplicích, Karlových Varech a Františkových Lázních.

V roce 1806 a 1811 žil Beethoven podvakrát na moravském zámku Hradci nad Moravicí, nedaleko Opavy, jako host hudebně vzdělaného knížete Karla Lichnovského, s nímž se před léty spřátelil ve Vídni. Beethoven vyplňoval na Hradci svůj čas dlouhými vycházkami do přírody a své dojmy ukládal hned do poznámek a notových partitur.

Druhá jeho návštěva Hradce nad Moravicí se uskutečnila v září roku 1811 u příležitosti opavské premiéry jeho mše C dur v minoritském kostele sv. Ducha. V zámku Hradci nad Moravicí se dodnes setkáváme s početnými památkami na Beethovenovy pobyty v českých zemích, které jsou shromážděny v Beethovenově síni. Můžeme zde najít například mistrův provozuschopný kladívkový klavír, jehož kláves se podle autentického svědectví opravdu dotkly Beethovenovy prsty.

K dvěma pamětihodným pobytům přivedla do Čech roku 1811 a 1812 Ludwiga van Beethovena naše proslulá lázeňská střediska - Teplice, Karlovy Vary a Františkovy Lázně. Umělec zde hledal pomoc v léčení své nedoslýchavosti, která tehdy už nebyl příliš vzdálena úplné hluchotě. Při prvním pobytu v Teplicích bydlel Beethoven v domě „U zlaté harfy“ v Lázeňské ulici a stravoval se v restauraci „U modré hvězdy“.

Na radu lékařů odjel skladatel do Teplic podruhé v červenci roku 1812, kde se tehdy uskutečnilo ono proslulé osobní setkání s Johannem Wolfgangem Goethem.

Doloženy jsou také Beethovenovy cesty do Karlových Varů, kde skladatel strávil několik dnů v domě „U božího oka“. Poté strávil Beethoven měsíc ve Františkových Lázních, v domě „U dvou zlatých lvů“. V lázních Teplicích obýval skladatel domy „U dubu“, „Zlaté slunce“, „Zlatá trojka“ a „U tří bažantů“. Beethoven rád a často měnil byty. Ve Vídni jich za 35 let vystřídal celkem třicet.

Samozřejmě mnoho dalších míst Čech a Moravy se hlásí k účasti na Beethovenových pobytech, jimiž obšťastnil naše země - např. Bílina, Duchcov, Locket, Opava, Olomouc, Kroměříž, Brno, Cheb, České Budějovice...Bylo jich nepochybně mnohem víc, kde se skladatel na svých cestách jen mihl.

Co se týče Slovenska, zde navštívil Beethoven hlavní město Bratislavu, zámeček v Dolní Křupe u Tmavy a Piešťany.

Beethoven dnes

BEETHOVEN

Karel Boušek

*Už samo jeho jméno
je hřměním*

*Vněm bouře duní spád
vody podzemní*

*Plný studu před vyslovením struny v
sobě napínám*

*Poslouchám koncert. Je tma A náhle
se rozední*

(Ze sbírky Zvony v lese)

Co se týče možnosti styku s tímto fenoménem v dnešní době, lze to bohužel už jen reprodukovat.

„...neboli: Beethovenova Pátá není banalizována nahrávkou na gramofonové desce. Odeberu-li se do koncertního sálu s úmyslem, že se tam dvě hodiny nechám ukolébávat hudbou, provádím řádově tutéž banalizaci, Beethoven se v podstatě stává něčím, co se dá zapískat. " "

„Pam-pam-pam-pá...papapapá" - zní Beethovenova Pátá. Přesně tak. Umberto Eco však dále ve svých Skepticích a těšitelích dodává:

„ Což znamená, že kdo si píská Beethovena, protože slyšel jeho skladbu v rozhlase, ten se už aspoň na úrovni prosté melodie k Beethovenovi přece jen přiblížil (a nedá se popřít, že i na této úrovni se už v zjednodušené podobě projevuje formální oprávněnost, na níž se zakládá harmonie, kontrapunkt a další prvky, jež vytvářejí celek hudebního díla), zatímco dříve tato zkušenost byla vyhrazena pouze příslušníkům zámožných tříd, kteří se sice obřadu koncertu podrobili, hudbu však ve velké většině vnímali ve stejné povrchní rovině. " "

„ ...nebo když skladatel Timpan Alley si vypůjčí motiv z Beethovenova valčíku Pro Elišku a vyrobí za něj roztomilý taneční kousek, pak využití kultivovaného produktu je zaměřeno ke konzumu, který nemá nic společného s estetickou zkušeností a konzument produktu nanejvýš vejde ve styk se stylistickými postupy, které si v sobě sice uchovaly něco z původní noblesy, jejíž původ však vůbec nezná a oceňuje formální uspořádání, funkční účinnost a prožívá estetický zážitek, který si však nečiní nárok na to, aby nahradil zážitky „ vyšší " "

Beethoven - respektive jeho dílo - byl tedy využit (jako mnoho dalších „kolegů-umělci") k laciné „kultuře" dneška. Stal se produktem masové kultury (*massculi*). Jeho Pátá a mnoho dalších se na nás line z televize, jako hudební ilustrace některé ze stupidních reklam. Ovšem: aby to nebylo málo — dnešní společnost, jež vynalezla mobilní telefony, „seřízla" nebo zredukovala jeho monumentální symfonie (na kterých se podílelo velké množství hudebních nástrojů) opravdu na pouhé protivné a upištěné „píp-píp-píp-pííp". Například ve zpocené tramvaji se úžasně vyjímá některá z notoricky známých melodií, linoucí se z kabelky nervózní dámy v klobouku. (Ovšem netrpí takto jen chudák Beethoven - jeho asi o tři staletí starší „kolega" Leonardo propůjčil svůj nápad - dotýkající se ruce ze svého „Stvoření Adama" -jako logo výrobcům mobilních telefonů Nokia, z kterého urputně esemeskuje chlapeček opodál).

A kdyby se náhodou někomu ještě dnes zachtělo originálu, může zajít do Levných knih, kde ho s pěkně nechutným bookletem sežene za „čtyři pětky" (což činí v přepočtu zhruba dvě piva). Holt, dnes frčí „popík" kdy cena jednoho CD občas vyšplhá až na šest „kil"...

Apropo: včera jsem si po dlouhé době nařizovala budík (abych nezaspala na zkoušku) a nevycházím z údivu, když se na mě pískavě vyline známá Beethovenova „Eliška". Tak už jsem to poznala na vlastní kůži i v praxi...

Ovšem paradoxně jsem slyšela, že ještě teď má Beethoven své – až fanatické – fanoušky. Každoročně oslavují jeho narozeniny. Jeho „přítomnost" si zajistí převozem sochy a může začít oslava, kdy skupinka seniorů připíjejí velkému Beethovenovi na zdraví.

„Beethovenův jazyk se tak stává i mým jazykem. Vždycky jsem cítil, že hudba umí vše vyjádřit lépe než slova " - říká jeden z jeho obdivovatelů.

i

Nejnovější výzkumy

„Podstata duševní choroby vězí v upření se na určitou myšlenku. Rovněž génius je vázán na určité obrazy své představivosti, avšak je s to uvolnit tuto vazbu tvůrčím aktem. " "

Karl Jaspers

Nedávno jsem shlédla dokumentární film, jenž nese název „Beethovenovy vlasy". Film vychází z bestselleru Russella Martina a je příběhem několika lidí různých epoch, jejichž pojátkem je nezvyklá památka.

Jistý Ferdinand Hiller se prý setkal s Van Beethovenem jako mladý hoch ve Vídni, kde studoval hudbu. Se svým učitelem ho navštěvoval před smrtí - setkání během jeho posledních dní na něj udělala

velký dojem, stala se jeho nejdůležitější životní vzpomínkou. Den po Beethovenově smrti ustříhl tento tehdy patnáctiletý chlapec pramen jeho vlasů. „Pro mě byl Beethoven bůh, takže jsem nemohl uvěřit, že odešel navždy. Držet v ruce pramen jeho vlasů bylo jako by mi požehnal jeho duch, který mě měl vést na své vlastní umělecké cestě" Prámínek vlasů vložil do dřevěného medailonu se sklem, aby je uchránil, aby je mohl obdivovat kdykoli bude chtít. „Tato relikvie mi umožnila znovu prožívat jeho přítomnost, jeho inspirativního ducha." Jeho kariéra začala v Paříži po roce 1830. Byl součástí skupiny složené z přátel Bernios, Chopin, Liszt, Mendelson, Wagner, Schumann. Určovali hudbu jejich doby, přetékali hudebními nápady, spojovala je láska k Beethovenovi, adorovali ho a při zvláštní příležitosti se scházeli kolem jeho pokladu. Hiller byl ve své době považován za velkou hudební osobnost - klavírista, skladatel, zakladatel hudebních festivalů a slavný dirigent - to vše je však dnes téměř zapomenuto, je z něj dnes jen „poznámka pod čarou". Hiller chtěl, aby medailon zůstal navždy v jeho rodině. Ovšem v době 2. světové války je historie medailonu poněkud zamlžena. Válka přenesla

•v v

medailon do Dánska, Švédska...dostala se tam zřejmě s nějakými Zidy-uprchlíky jako projev díky za poskytnutý azyl.

Roku 1911 byl medailon v Kolíně vyčištěn, opraven a opatřen novou poznámkou.

Onen bájný medailon, který byl vyroben zhruba před dvěma sty lety ve Vídni, se dnes nachází u starých zbohatlíků v Phoenixu v Arizoně.

Rodina poskytla část jeho obsahu vědeckým účelům. Byl proveden chemický rozbor dvaceti vlasů - 170 let po Beethovenově smrti. Johnu Keatsovi našli prý ve vlasech morfium, kdežto Beethovenův výsledek byl negativní (i když trpěl obrovskými bolestmi a opium bylo v jeho době nejpoužívanějším analgetikem). Beethoven skládal až do své smrti, zdá se, že si

¹ Anglický romantický básník

chtěl kvůli hudbě uchovat jasnou mysl...kvůli hudbě byl zřejmě ochotný vydržet i urputnou bolest.

„Beethoven byl fenomenálním klavírním virtuózem. Pronajímal si byt - problematický nájemník. Představme si ho, jak sedí u klavíru a buší do něj, jak skládá uprostřed noci a buší do něj a sousedi slyší jenom hluk. Jednoho dne mu prý bylo horko, a tak vzal vědro vody a vylil si ho na hlavu. Voda samozřejmě natekla do bytu pod ním. Bytný vyběhl po schodech a došlo ke střetnutí. Ať se prý okamžitě odstěhuje!!"

Tento velký mistr, který se nikdy neoženil, byl tedy problematické povahy, zažíval záchvaty vzteku, byl prchlivý nepředvídatelný...Nikdo - ani on sám - však nevěděl proč. V pitevní zprávě se dočteme, že měl nemocná játra a také ledvinové kameny...žloutenku, různé infekce a neustále trpěl zažívacími bolestmi. Měl tedy i vážné zdravotní potíže. Bolest prý snášel s minimem tišících léků, navíc nevěděl, co se s ním děje...

„Potom vstal ze své postele - téměř smrtelné postele — a začal psát hudbu, kterou byl předurčen vytvořit."

Hlavním způsobem terapie v jeho době bylo pouštění žilou - vypouštění krve z těla prováděli Beethovenovi často. On si na své lékaře stěžoval, protože ho nedokázali vyléčit a jeho utrpení jenom zhoršovali. Žádný z tehdejších lékařů nedokázal zjistit příčinu jeho hluchoty ani příčiny jeho dalších chronických chorob, jež ho po většinu života sužovaly. Den po jeho smrti provedl jeho lékař pitvu, aby se pokusil toto tajemství rozřešit. V jeho době byl člověk svědkem zrodu vědecké medicíny - nově zavedené systematické provádění pitev a sledování jejich výsledků položilo základy lékařské vědy. Zjistilo se, že nerv, vedoucí k mozku byl zúžený, naproti tomu vedlejší céva byla zvětšená - šlo sice o velmi významná zjištění, ale tyto informace nejsou dost konkrétní pro odhalení skutečné příčiny choroby.

Když Beethoven umíral, řekl prý: „Chci, aby byla známa pravda, chci, aby někdo konečně zjistil, proč jsem onemocněl a proč jsem ztratil sluch." Souhlasil, že s jeho tělem mohou dělat, co budou chtít, ale že by byl rád, kdyby někdo někdy našel odpověď na jeho otázky.

Dnešní doba nabyla významného objevu: začala se provádět chemická analýza vlasů. Zjistilo se, že nejlepší způsob, jak zkoumat stopové prvky (měď, zinek, mangan), je zkoumat právě lidské vlasy.

Ani krev ani moč - ne, střelení naslepo, ale vlasy! Tento objev slouží k výzkumům - pracuje se například s odsouzenci. Je známo, že masový vrah a sociopat Charles Manson disponuje právě jedním z něj intenzi vnějších chemických vzorců.

„Je úžasné, že člověk s úplnou ztrátou sluchu je schopen skládat hudbu - nejdokonalejší ze všech umění. Hudba závisí na vašich schopnostech sluchu, závisí na vašich schopnostech uvědomit si a představit si její zvuk. A Beethoven složil své největší skladby ke konci svého života - to znamená v úplně hluchotě. Používal naslouchátko“.

Hluchý Beethoven již neslyšel ani orchestr...své zoufalství vyjadřuje v klavírní sonátě Opus 110, v části, kde cituje Johanna Sebastiana Bacha. Právě v této části skladby se Beethoven velmi intenzivně snaží něco uslyšet - a nic, jen ticho - rezignuje a na konci cituje Bachovu frázi: „Bože můj, bože můj, proč jsi mě opustil.“ Je to velmi dojemné, protože v tu chvíli přijímá svůj osud.. prostě ho přijímá...

Beethoven podstupoval koupele, elektroterapie, užíval kapky do uší. Vyzkoušel kvůli svému uzdravení snad všechno, ale nic mu nepomohlo. Zpočátku byl vždy nadšený, byl vzrušen pomyslením, že by ho to mohlo vyléčit. (Například jeden kněz mu dal jakýsi tajný lék a pak jim nadával do oslů a idiotů - byl ve svém hodnocení lékařů velmi neomalený...a právem - protože mu nepomohli...").

Heirigenstadt. Zoufalý Beethoven se sem jezdil léčit svůj sluch, zamiloval si zdejší krajinu, byl vášnivým milovníkem přírody, rád se procházel - byl to zvláštní pohled vidět Beethovena jít po ulici nebo po lese - chodil nahrběný, s rukama za zády a zpíval z plných plic a přitom gestikuloval - lidé si mysleli, že je blázen, ale zvykli si na něj. Věděli, že je naprosto neškodný. Psal odtud dopisy (i závěť v jednom z nich).. „Nemohu opustit tento svět, dokud

13

nevytvořím všechnu hudbu, která ve mně je, a tak pokračuji v tomto mizerném životě. Mizerném - kvůli slabému tělu, které mě z vrcholu radosti strhává do nejhorších duševních a fyzických stavů. Mí bližní, vzpomeňte si, že jste ke mně byli nespravedliví. Hned jak zemřu, požádejte doktora Schmidta, aby zjistil mou chorobu a popsal mou nemoc, aby se se mnou svět po mé smrti smířil. Tomuto osudu budu z odvahou čelit, protože mě osvobodí od života nekonečného utrpení. Nesud'te mě za to, že jsem necitlivý k vašim potřebám nebo že jsem k vám hrubý. Nejsem zlý, jenom nevím, jak se vyrovnat se svou hluchotou."

Ano, dnes již vím tu příčinu... víme PROČ zemřel Beethoven.

Ve zprávách vítězně září titulky: Odpověď byla skryta v jeho vlasech. Jsou zde důkazy, že Beethoven trpěl *plumbismem*, tedy otravou olovem. Právě ta zřejmě vedla k jeho celoživotním zdravotním potížím, ovlivnila jeho charakter a taky měla svůj podíl na jeho smrti. Ve vlasech měl téměř stonásobně vyšší množství olova než je průměr. Toto nové zjištění se stane do budoucna výzvou pro lékaře, Beethovenovy životopisce, odborníky na životní prostředí atd. A odkud že se tam dostalo?

V Beethovenově době se olovo běžně používalo v každodenním životě. Víno se sladilo olověným cukrem, z toho důvodu byl alkoholismus potrestán otravou olovem. Vysoká koncentrace olova byla také ve vodě díky olověnému potrubí. Olovem byla potahována i keramika. Ale s tolika lékaři po boku je možné, že se Beethovenovi dostalo olovo do těla i prostřednictvím různých léků. Možná to začalo už v době, bylo mu tehdy kolem devatenácti, dvaceti let, kdy pobýval několik měsíců v lázních. Koupelemi v minerálních vodách a jejich pitím - tohle je jedna z možných příčin, která by vysvětlovala tak neobvyklé množství olova v Beethovenově těle.

Později se zjistilo, že v Austrálii žije muž, který měl příznaky, naznačující otravu olovem. Samozřejmě že netušil, že je to kvůli olovu. Dozvěděl se o tom až poté, co zpráva o tomto objevu, prostřednictvím médií, obletěla svět. „*Otravu olovem jsem si přivodil tím, že jsem pracoval v těžebním průmyslu, těžil jsem zlato. Během procesů v laboratoři jsem vdechoval okysličené olovo. Choval jsem se jako blázen. Dostával jsem záchvaty zuřivosti nebo pláče; vždycky jsem se rozzuřil a potom jsem plakal a měl výčitky svědomí. Nedokázal jsem to ovládat a nic mi nepomáhalo. Kolem roku 83 jsem navíc začal ztrácet sluch. Trpěl jsem tolik let. Viděl jsem jak se můj psychický i fyzický zdravotní stav zhoršuje. A potom jako zázrakem vyšel v novinách článek o Beethovenových vlasech a symptomech, které ten člověk měl. A já začal plakat, protože*

mi došlo, že je to i můj případ.. - Výčitky svědomí, které mám kvůli tomu, jak jsem se choval jsou hrozné. Moc se stydám za to, co jsem dělal. Ta naprostá absence rozumu a ta zloba nedávaly smysl, byl jsem úplně šílený. Ale ve chvíli, kdy jsem začal s léčbou, se to změnilo. Začal jsem v lednu, v únoru už jsem měl jen poloviční počet záchvatů vzteku a od konce února 97 žádný."

Dnes má výhodu, že může používat naslouchátko, které překonává jeho hluchotu. Také jsou tu různé léky, které stabilizují jeho nálady - to Beethoven nikdy neměl. Spoustu let velice trpěl tím, že musel tolerovat své vlastní záchvaty vzteku a nerozumu. *„Svým způsobem je to jako noční můra - muset žít sám se sebou - znám to, proto s Beethovenem cítím."*

„To bylo na tom všem to nejlepší...no, jo, fenomén Beethoven - ale tady jsem jinému člověku změnil k lepšímu život!" Říká jeden z vědců, který tento zázrak objevil.

Olovo se může dostat přímo do té části mozku, která ovládá emoce. Může tak zapříčinit záchvaty zuřivosti, náladovost, navodit smutek nebo naopak radost. Ztratíte schopnost potlačovat nevhodné výbuchy emocí. Jak Andrew tak Beethoven věděl, že se neovládá ale nemohl s tím nic dělat.

Dalším symptomem ovšem je, že olovo znemožní potlačování mozkové činnosti a navodí tak stav zvýšené tvořivosti. A to zřejmě s bohatším a komplexnějším propojením, než je to obvyklé, pokud se soustředíme na své každodenní aktivity. „S psychologického hlediska se mohl Beethoven snažit hudbou ovládat své emoce. Je to vlastně psychologická technika.

Člověk vytvoří něco mimo sebe za účelem pochopení svého vnitřního stavu, takže to u Beethovena mohl být pokus ovládnout intenzivní emoční stavy, způsobené přítomností olova."

Co víme. Možná díky olovu dnes můžeme mluvit o Beethovenovi jako o geniálním umělci.

Zneužit?

„Jste přimucen ke společensky přijatelnému chování, malý stroječek schopný pouze dobra(...). Hudba a sexuální akt, literatura i umění, to vše musí být nyní zdrojem nikoli radostí, nýbrž bolesti." (Antony Burgess: *Mechanický pomeranč*)

Beethovenova hudba bývá ovšem také dost často zneužívána. Díky své monumentalitě -a snad dalo by se říci i agresivitě (ať žije olovo!) - bývá často spojována s násilím.

„...pak jsem vytáhl z obalu milovanou Devátou, takže Ludwig van byl teď taky bérovej, a jehlu jsem položil s praskotem na poslední větu, což bylo čirý blaženství. Pak to začalo, basy jako by tolkovaly zpod postele se zbytkem orchestru a pak nastoupil mužskej vojs a všem jim říkal, aby byli šťastní, a pak se rozjela nádherná blažená melodie celá o Radostí, která v sobě nesla nebeskou jiskru, a já cítil jak do mě skočili ti moji staří tygři a skočil jsem na ty dvě mladý ptičky." (Antony Burgess: *Mechanický pomeranč*)

Ať už v umění - například jako modla povedeného psychopatického hrdiny Burgessova *Mechanického pomeranče*.¹ nebo v politice se s tímto jevem můžeme setkat. Nacisté viděli Beethovena jako pomník německé hudby. Ale on není zodpovědný za to, že ho přijali mezi sebe, a nejen to, on by to docela jistě naprosto rezolutně odmítl. Sám to dokázal a dál nám to najevo svým výrokem proti Napoleonovi. Jeho známá věta „Kdybych byl schopen používat meč tak jako používám pero, rozhodně bych jej porazil" byla mířena proti Napoleonovi, ale tím spíš i proti Hitlerovi.

Závěr

t

Beethovenova hudba nese posvěcení věčnosti, je pro nás *klasickou*, je zdrojem nevyčerpatelného poznání jak ve své logice, ohromné dokonalosti, tak ve své nedozírné invenční hloubce. V Beethovenovi nesmíme jen spatřovat vrcholný zjev hudebního klasicismu, ale i zjev, který připravil půdu celé další epoše uměleckého romantismu. Jako člověk, z velké části jako umělec, byl typem kolektivním a přece jím se zrodila hudba subjektivismu a z ní vyrostli Schubert, Schumann, Chopin a Smetana. V Rusku se pod jeho vlivem rozvíjela hudba Čajkovského, ze současných skladatelů měl takovou filozofickou koncepčnost Šostakovič. Beethovenovo dílo ohromuje především svou mravní hloubkou a monumentální prostotou; je geniálně logické, stále vzrůstající až

po největší uměleckou koncepci v Misse solemnis a deváté symfonii. Jedinečnost jeho uměleckého zjevu byla podmíněna *úžasnou mravní silou ducha a svobodným rozmachem tvůrčím*. A právě tento *etický*, hluboce mravní prvek, je centrální osou celé jeho tvorby a života.

Beethoven bývá také často díky svému humanismu, píli a trudnému životu přezdíván jako „druhý Michelangelo“, který „v tónech vyčaroval novou Sixtinu“.

„Bach je Bůh otec, který určil věcem řád, Beethoven nese jako Kristus kříž celého lidství a Mozart se vznáší nade vším v podobě holubice jako Duch svatý.“

Beethoven je nepochybně jak uměleckou osobností, tak i zajímavou osobností pro uměleckou tvorbu. Této postavy lze hojně využít jak ve filmu (*Eroica* /1949/, „*Un grand amour de Beethoven*“ 1916, *Mučedník svého srdce* /1918/...), poezie i beletrii či malířství. Nedávno -jak jsem uvedla výše, posloužil jako „zpracovatelný materiál“ dokonce i vědcům.

Kniha, kterou zfilmoval režisér Stanley Kubrick

15

Použitá literatura:

- RACEK, J. Ludvík van Beethoven (Praha 1929)
- ROMAIN, R. Život Beethovenův (Praha 1956)
- ROMAIN, R: Goethe a Beethoven (Praha 1933)
- VITULA, J. Zjevení génia (Praha 1976)
- HERRIOT, E. Beethoven (Praha 1978)
- ECO, U. Skeptikové a těšitelé (Praha 1995)
- BURGESS, A. Mechanický pomeranč (Praha 2002)
- Internet